

Memo inzake de rechten van gearresteerden nr. 3: Het recht op rechtsbijstand

Een memo voor juristen opgesteld door het Open Society Justice Initiative om rechtsbijstandverleners te helpen bij het voeren van juridische procedures inzake het recht van gearresteerde of gedetineerde personen op kosteloze rechtsbijstand.

April 2013

OPEN SOCIETY
JUSTICE INITIATIVE

INHOUDSOPGAVE

HOE KUNT U DEZE MEMO GEBRUIKEN	3
INLEIDING HET RECHT OP RECHTSBIJSTAND	4
A. OMVANG VAN HET RECHT OP RECHTSBIJSTAND	5
DE “MIDDELEN”-TOETS	5
<i>Kwijtschelding of terugbetaling.....</i>	<i>6</i>
DE “BELANGEN”-TOETS	7
<i>De ernst van de overtreding en de zwaarte van het mogelijke vonnis.....</i>	<i>7</i>
<i>De complexiteit van de zaak.....</i>	<i>8</i>
<i>De sociale en persoonlijke situatie van de verdachte.....</i>	<i>8</i>
B. RECHTSBIJSTAND GEDURENDE HET VOORONDERZOEK.....	9
C. KEUZE VAN DE TOEGEVOEGDE ADVOCaat	10
D. KWALITEIT VAN DE TOEGEVOEGDE ADVOCaat	11
NALATIGHEID OF VERZUIM	12
BELANGENCONFLICTEN	13
ONTEVREDENHEID MET HET OPTREDEN VAN DE ADVOCaat.....	13
VOLDOENDE TIJD OM DE VERDEDIGING VOOR TE BEREIDEN	14
E. BENOEMING VAN TOEGEVOEGDE ADVOCATEN.....	15
VOORTVARENDHEID EN NAUWKEURIGHEID.....	15
VRIJ VAN WILLEKEUR	15
KANS OP SUCCES	16
F. PRAKTISCHE VEREISTEN VOOR GOED FUNCTIONERENDE RECHTSBIJSTANDSYSTEMEN.....	16
VOLDOENDE FINANCIERING EN MIDDELEN	17
ONAFHANKELIJKHEID.....	17
REDELIJKHEID EN BILLIJKHEID IN RECHTSBIJSTAND	18
SAMENWERKINGSVERBANDEN	18
CONCLUSIE BETREFFENDE HET RECHT OP RECHTSBIJSTAND	19

HOE KUNT U DEZE MEMO GEBRUIKEN

1. Het recht op een eerlijk proces is niet alleen voorbehouden aan de rijken. Iedere persoon die beschuldigd wordt van een misdaad of aan wie een misdaad ten laste is gelegd, heeft het recht om eerlijk en gelijk behandeld te worden en het recht zich te verdedigen, ongeacht zijn financiële situatie. Eén van de belangrijkste waarborgen voor eerlijke strafrechtelijke procedures is het recht op rechtsbijstand. De mogelijkheid van onvermogenen, die zelf geen advocaat kunnen betalen, om toegang te hebben tot kosteloze, tijdige en kwalitatief goede rechtsbijstand, schraagt de 'equality of arms' tussen de verdediging en de aanklager en is een basis van andere essentiële 'eerlijk proces'-rechten.
2. Ondanks het cruciale belang van rechtsbijstand laten diverse landen overal in Europa na om te voorzien in een eerlijk en toegankelijk systeem dat aan mensen die dat niet zelf kunnen betalen, toegang tot effectieve vertegenwoordiging in rechte garandeert. Er zijn enorme verschillen tussen landen wat betreft de structuur, bekostiging, voorwaarden en effectiviteit van systemen van rechtsbijstand, en veel landen voldoen niet aan de minimale regionale en internationale vereisten voor het voorzien in rechtsbijstand.
3. Deze memo biedt een overzicht van de actuele internationale juridische minimumnormen inzake het recht op rechtsbijstand. Deze memo geeft een overzicht van de juridische normen van het Europese Verdrag inzake de Rechten van de Mens en de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, die worden ondersteund door de beginselen en maatstaven van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, het VN-Comité voor de Rechten van de Mens, de VN Beginselen en Richtlijnen inzake de toegang tot rechtsbijstand in strafrechtelijke systemen en andere Europese en VN-instellingen.
4. Het Justice Initiative moedigt juristen aan om de research en argumenten in deze memo te gebruiken om het procederen op nationaal niveau te ondersteunen. Het Justice Initiative volgt ontwikkelingen in landen waar successen zijn geboekt in het herzien van wetten en systemen met betrekking tot rechtsbijstand. Mocht u van plan zijn een procedure op te starten inzake het recht op rechtsbijstand, of bent u reeds bij een dergelijke zaak betrokken, neemt u dan s.v.p. contact met ons op. Wij kunnen mogelijk informatie verschaffen over hervormingen die al zijn doorgevoerd in vergelijkbare rechtssystemen die uw zaak kunnen ondersteunen, of u in contact brengen met andere juristen of organisaties die succesvol procedures hebben gevoerd met betrekking tot deze kwestie.
5. Het Justice Initiative heeft haar uiterste best gedaan om er voor te zorgen dat onze informatie correct is. Deze memo dient echter alleen ter informatie en mag niet worden opgevat als juridisch advies. De manier waarop u deze memo kunt gebruiken zal afhangen van de kernmerken van uw zaak, de situatie van uw cliënt en de specifieke eigenschappen van uw nationale rechtssysteem.
6. Mocht u vragen of opmerkingen hebben naar aanleiding van de memo, een vertaling van deze memo in een andere taal wensen te ontvangen, of het Justice Initiative op de hoogte willen houden van zaken of hervormingen in uw land op het gebied van rechtsbijstand, neemt u dan s.v.p. contact op met:

Marion Isobel

Associate Legal Officer
National Criminal Justice Reform
Open Society Justice Initiative
marion.isobel@opensocietyfoundations.org
Tel: +36 1 882 3154

www.justiceinitiative.org
www.legalaidreform.org

INLEIDING HET RECHT OP RECHTSBIJSTAND

7. Een van de fundamentele procedurele rechten van iedere persoon die wordt verdacht of beschuldigd van een misdaad is het recht op rechtsbijstand in alle stadia van het strafproces. Het is echter niet genoeg om slechts te voorzien in een theoretisch of illusoir recht op rechtsbijstand. Het recht dient praktisch en effectief te zijn in de wijze waarop dit wordt toegepast. In lijn hiermee dienen mensen aan wie een misdaad ten laste is gelegd de mogelijkheid te hebben om te verzoeken om kosteloze rechtsbijstand vanaf het eerste begin van het strafrechtelijk onderzoek, indien zij die rechtsbijstand niet zelf kunnen bekostigen. Dit garandeert dat onvermogen verdachten en beschuldigen in staat zijn om hun zaak effectief voor de rechter te verdedigen en dat hun geen eerlijk proces wordt onthouden vanwege hun financiële situatie.
8. Rechtsbijstand heeft meeromvattende voordelen voor het systeem als geheel. Een goed functionerend systeem van rechtsbijstand, als onderdeel van een goed functionerend strafrechtelijk systeem, kan de tijdsduur die verdachten worden vastgehouden op politiebureaus en in detentiecentra verkorten, en bovendien de gevangenispopulatie, het aantal onterechte veroordelingen, de overbevolking van gevangenissen en lange doorlooptijden bij de gerechten doen verminderen.¹
9. De Verenigde Vergadering van de Verenigde Naties heeft kort geleden het eerste internationale middel, gewijd aan het voorzien in rechtsbijstand, aangenomen. De VN Beginselen en Richtlijnen inzake de toegang tot rechtsbijstand in strafrechtelijke systemen² (“de VN Beginselen en Richtlijnen”) zijn goedgekeurd op 20 december 2012. Ze bevatten wereldwijde maatstaven voor rechtsbijstand en nodigen lidstaten uit om maatregelen te treffen en te versterken om ervoor te zorgen dat overal in de wereld wordt voorzien in effectieve rechtsbijstand:

“In aanmerking nemend dat rechtsbijstand een essentieel element is van een goed functionerend strafrechtelijk systeem dat is gebaseerd op de wet, een basis voor het genieten van andere rechten, waaronder het recht op een eerlijk proces, en een belangrijke waarborg voor fundamentele eerlijkheid en publiek vertrouwen in het strafrechtelijke proces, dienen staten het recht op rechtsbijstand in hun nationale rechtssysteem te garanderen op het hoogst mogelijke niveau, waaronder, indien van toepassing, in de grondwet”.³
10. Het recht op rechtsbijstand is expliciet vastgelegd in artikel 6 lid 3 sub c van het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens (“EVRM”) en in artikel 14 lid 3 sub d van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (“IVBPR”) Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (“EHRM”) heeft gedetailleerde regels ontwikkeld hoe voorzien dient te worden in rechtsbijstand, waarvan vele zijn bevestigd door het VN-Comité voor de Rechten van de Mens, dat toetst aan het IVBPR.
11. Andere Europese en internationale instellingen hebben eveneens regels inzake rechtsbijstand vastgesteld. Het Europees Comité ter Voorkoming van Foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (“CVF”) en het VN-Subcomité voor de Voorkoming van Foltering (“SVF”) hebben allebei herhaaldelijk het belang van rechtsbijstand als een fundamenteel beschermingsmechanisme tegen intimidatie, slechte behandeling en marteling benadrukt. Het CVF en het SVF hebben vastgesteld dat in de periode direct na de vrijheidsbeneming het risico op intimidatie en lichamelijke mishandeling het grootst is. Met het oog op de bescherming van de kwetsbare positie van mensen die door de politie worden vastgehouden, dienen alle lidstaten een passend

¹ *De VN Beginselen en Richtlijnen inzake de toegang tot rechtsbijstand in strafrechtelijke systemen* [The United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice System], 3 oktober 2012, UN Doc. A/C.3/67/L.6, Introductie in para. 3.

² *De VN Beginselen en Richtlijnen inzake de toegang tot rechtsbijstand in strafrechtelijke systemen*, 3 oktober 2012, UN Doc. A/C.3/67/L.6, te vinden op http://www.uanet.org/sites/default/files/RES_GA_UN_121003_EN.pdf.

³ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Beginsel 1.

systeem van rechtsbijstand te ontwikkelen voor hen die zich geen advocaat kunnen veroorloven.⁴

12. Deze memo zal zich baseren op deze verschillende Europese en internationale bronnen om de minimummaatstaven te schetsen met betrekking tot zes aspecten van rechtsbijstand: A) de omvang van het recht op rechtsbijstand door middel van toepassing van de ‘middelen’- en ‘belangen’-toets; B) de verplichting van de staat om te voorzien in rechtstbijstand gedurende de eerste stadia van strafrechtelijke procedures; C) de verplichting van instellingen voor rechtsbijstand om beslissingen over het benoemen van advocaten eerlijk en onwillekeurig te nemen; D) het recht van mensen om hun eigen toegevoegde advocaat te kiezen; E) de verplichting van de staat om de kwaliteit van dienstverlening in rechtsbijstand te garanderen; en F) praktische vereisten voor het implementeren van goed functionerende en effectieve rechtsbijstandsystemen.

A. OMVANG VAN HET RECHT OP RECHTSBIJSTAND

13. Een persoon heeft het recht op kosteloze rechtsbijstand wanneer aan twee voorwaarden wordt voldaan. Ten eerste in geval hij niet over voldoende middelen beschikt om te betalen voor rechtsbijstand (de “middelen”-toets) en ten tweede wanneer het belang van een behoorlijke rechtspleging dit vereist (de “belangen”-toets). Deze twee voorwaarden zijn neergelegd in zowel artikel 6 lid 3 sub c van het EVRM als artikel 14 lid 3 sub d van het IVBPR.

De “middelen”-toets

14. Als een persoon niet over voldoende middelen beschikt om te betalen voor zijn eigen advocaat, heeft hij voldaan aan de eerste voorwaarde genoemd in artikel 6 lid 3 van het EVRM. Het EHRM heeft geen definitie gegeven van de term “voldoende middelen”. In plaats daarvan houdt het EHRM rekening met alle specifieke omstandigheden van iedere zaak bij het bepalen of de financiële omstandigheden van de verdachte het verlenen van rechtsbijstand vereisen.
15. Het EHRM heeft geoordeeld, als een algemene regel, dat het aan de autoriteiten van de lidstaten is om de financiële drempel van de “middelen”-toets te bepalen. Hoewel het EHRM aan de lidstaten een zekere marge toestaat in de keuze hoe de “middelen”-toets wordt toegepast, dienen er wel voldoende waarborgen te zijn tegen willekeur bij het vaststellen wie wel en wie niet in aanmerking komt (hierop wordt in het hiernavolgende nader in gegaan). In *Santambrogio v Italy* oordeelde het EHRM dat er geen sprake was van schending van het recht op toegang tot de rechter (artikel 6 lid 1) toen een verzoeker rechtsbijstand geweigerd was om de reden dat zijn financiële middelen hoger waren dan de vastgestelde limiet. Het EHRM stelde vast dat de weigering om rechtsbijstand te verlenen gebaseerd was op de wet en dat het Italiaanse rechtstelsel voldoende waarborgen bood tegen willekeur bij het vaststellen wie wel en wie niet voor rechtsbijstand in aanmerking komt.⁵
16. Op de verdachte rust de last om te bewijzen dat hij niet in staat is om te betalen voor rechtsbijstand, maar hij is niet gehouden om zijn onvermogen te bewijzen “zonder

⁴ *Twelfth General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 2001*, 3 september 2002, in para. 41. Zie ook: *Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 April 2006*, CPT/Inf (2007) 47, in para. 23; *Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 15 to 17 March 2008*, CPT/Inf (2010) 7, in para. 24; *Report on the visit to Austria carried out by the CPT from 14 to 23 April 2004*, CPT/Inf (2005) 13, in para. 26; *Report on the visit to Bulgaria carried out by the CPT from 10 to 21 September 2006*, CPT/Inf (2008) 11, in para. 27; *Report on the visit to Hungary carried out by the CPT from 30 March to 8 April 2005*, CPT/Inf (2006) 20, in para. 23; *Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 4 to 15 October 2004*, CPT/Inf (2006) 11, in para. 21; *Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 26 November to 8 December 2009*, CPT/Inf (2011) 20, in para. 26.

⁵ *Santambrogio v Italy*, EHRM, uitspraak van 21 september 2004, in para. 55.

enige twijfel”.⁶ In *Pakelli v Germany* baseerde het EHRM zich op “enige aanwijzingen” dat de verzoeker niet in staat was geweest om zijn advocaat te betalen, waaronder belasting-gerelateerde verklaringen en het feit dat de verzoeker de twee voorafgaande jaren in hechtenis had doorgebracht terwijl zijn hoger beroep op wettelijke gronden aanhangig was. In de afwezigheid van aanwijzingen voor het tegendeel was het EHRM ervan overtuigd dat de verzoeker een kleine ondernemer was en dat zijn financiële situatie bescheiden was, en oordeelde dat hij niet beschikte over middelen om een advocaat te betalen.⁷

17. De VN Beginselen en Richtlijnen hebben onderstreept dat het van groot belang is om geen restrictief lage of oneerlijke “middelen”-toets toe te passen, door staten op te roepen om ervoor te zorgen dat “mensen wiens middelen de grenzen van de “middelen”-toets overstijgen, maar die desondanks geen advocaat kunnen betalen, of die geen toegang hebben tot een advocaat in situaties waar rechtsbijstand normaal gesproken wel verleend zou worden en waar het ook in het belang van een behoorlijke rechtspleging is om zulke bijstand te verlenen, niet uitgesloten worden van het verkrijgen van bijstand.”⁸ De VN Beginselen en Richtlijnen stellen ook dat de criteria voor het toepassen van de “middelen”-toets breed bekend gemaakt dienen te worden teneinde transparantie en eerlijkheid te garanderen.⁹

Kwijtschelding of terugbetaling

18. Hoewel een verplichting tot het terugbetalen van de kosten van rechtsbijstand in sommige omstandigheden een schending van de eerlijkheid van het proces kan opleveren, is de mogelijkheid dat een verdachte verplicht kan worden om de kosten van rechtsbijstand aan het einde van de procedure terug te betalen, in zijn algemeenheid, niet onverenigbaar met artikel 6 lid 3 van het EVRM. In *X v Germany* oordeelde de voormalige Europese Commissie voor Mensenrechten dat artikel 6 lid 3 sub c geen definitieve vrijstelling van de kosten van rechtsbijstand garandeert. In plaats daarvan mag een staat een verdachte aanspreken tot terugbetaling van de kosten na afloop van het proces in geval de economische situatie van de verdachte verbetert en hij in staat is om de kosten te voldoen.¹⁰
19. De verplichting tot terugbetaling van de kosten van rechtsbijstand kan onverenigbaar zijn met artikel 6 in gevallen waarin het bedrag dat van de verzoeker wordt gevorderd excessief is,¹¹ de voorwaarden voor terugbetaling willekeurig of onredelijk zijn,¹² of waarin de financiële situatie van de verzoeker niet beoordeeld is teneinde vast te stellen dat zijn economische situatie verbeterd is en hij in staat is om de kosten te voldoen.¹³
20. Het EHRM zal echter alle feiten zorgvuldig in ogenschouw nemen om vast te stellen of een verplichting tot terugbetaling van kosten een negatief effect heeft gehad op de eerlijkheid van de procedure in de specifieke omstandigheden van een bepaalde zaak.¹⁴ In *Ognyan Asenov v Bulgaria* onderzocht het EHRM bijvoorbeeld of de mogelijkheid dat de verzoeker in het geval van een veroordeling verplicht zou zijn om de kosten van zijn verdediging zelf te dragen, hem ervan had weerhouden om de rechtbank te verzoeken om

⁶ *Pakelli v Germany*, EHRM, uitspraak van 25 april 1983, in para. 34.

⁷ *Pakelli v Germany*, EHRM, uitspraak van 25 april 1983, in para. 34. Zie ook: *Twalib v Greece*, EHRM, uitspraak van 9 juni 1998, in para. 51.

⁸ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Richtlijn 1, in para. 41(a).

⁹ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Richtlijn 1, in para. 41(b).

¹⁰ *X v Germany*, no. 9365/81, beslissing van de Europese Commissie voor Mensenrechten van 6 mei 1982.

¹¹ *Croissant v Germany*, EHRM, uitspraak van 25 september 1992, in para. 36; *Orlov v Russia*, EHRM, uitspraak van 21 juni 2011, in para. 114.

¹² *Morris v the United Kingdom*, EHRM, uitspraak van 26 februari 2002, in para. 89.

¹³ *Croissant v Germany*, EHRM, uitspraak van 25 september 1992, in para. 36; *Morris v the United Kingdom*, EHRM, uitspraak van 26 februari 2002, in para. 89. *Orlov v Russia*, EHRM, uitspraak van 21 juni 2011, in para. 114. *X v Germany*, no. 9365/81, beslissing van de Europese Commissie voor Mensenrechten van 6 mei 1982.

¹⁴ *Croissant v Germany*, EHRM, uitspraak van 25 september 1992, in para. 36;

een advocaat voor hem aan te stellen. Het EHRM stelde vast dat de verzoeker hier niet door weerhouden was en dat het zijn procedurele rechten niet had ondermijnd.¹⁵ In *Croissant v Germany* oordeelde het EHRM dat de terugbetalingsvordering die aan de verzoeker was opgelegd, niet onverenigbaar was met artikel 6 omdat het gevorderde bedrag niet excessief was en het Duitse rechtsbijstandstelsel normaal gesproken het grootste deel van de kosten, wanneer deze hoog uitvallen, kwijtscheldt.¹⁶

De “belangen”-toets

21. De tweede voorwaarde neergelegd in artikel 6 lid 3 van het EVRM en artikel 14 lid 3 sub d van het IVBPR is dat de “belangen van een behoorlijke rechtspleging” dienen te vereisen dat wordt voorzien in rechtsbijstand. Dit betekent dat onvermogen niet in iedere zaak op rechtsbijstand kunnen rekenen. De staat heeft een zekere marge om te besluiten wanneer het algemene belang bij een behoorlijke rechtspleging vereist dat voor de verdachte een toegevoegde advocaat wordt benoemd. Het EHRM heeft drie factoren onderscheiden waarmee rekening dient te worden gehouden bij het bepalen of de “belangen van een behoorlijke rechtspleging” kosteloze rechtsbijstand noodzakelijk maken: de ernst van de overtreding en de zwaarte van het mogelijke vonnis, de complexiteit van de zaak en de sociale en persoonlijke situatie van de verdachte. Deze factoren dienen tezamen te worden overwogen, maar elk van de drie kan de noodzaak voor het verlenen van kosteloze rechtsbijstand opleveren.

De ernst van de overtreding en de zwaarte van het mogelijke vonnis

22. Het recht op rechtsbijstand is, bij wijze van minimumwaarborg, in ieder geval van toepassing zodra vrijheidsberoving op het spel staat.¹⁷ Zelfs de mogelijkheid van een korte periode van hechtenis is genoeg om het verlenen van rechtsbijstand te rechtvaardigen. In *Benham v the United Kingdom* was de verzoeker niet-betaling van een schuld ten laste gelegd en liep hij het risico op ten hoogste drie maanden gevangenisstraf. Het EHRM oordeelde dat dit mogelijke vonnis ernstig genoeg was dat de belangen van een behoorlijke rechtspleging vereisten dat de verzoeker had moeten kunnen profiteren van rechtsbijstand.¹⁸
23. In situaties waarin geen sprake is van mogelijke vrijheidsberoving zal het EHRM de specifieke omstandigheden van de zaak in ogenschouw nemen alsmede de negatieve consequenties van een veroordeling voor de verdachte. Het onderscheid tussen zaken waarin de zwaarte van het mogelijke vonnis rechtsbijstand doet vereisen en zaken waarin dat niet het geval is, kan zeer nauw luisteren. In *Barsom and Varli v Sweden* klaagden verzoekers dat aan hen rechtsbijstand geweigerd was in een procedure waarin zij bedreigd werden met oplegging van een belastingnaheffing tot € 15.000. Het EHRM oordeelde dat het weigeren van rechtsbijstand geoorloofd was omdat de verzoekers in een financiële situatie waren die toeliet dat zij een dergelijk bedrag aan de Belastingdienst betaalden zonder dat dit tot noemenswaardige problemen leidde en omdat zij geen risico liepen op gevangenisstraf.¹⁹ In tegenstelling hiermee oordeelde het EHRM in *Pham Hoang v France* dat de belangen van een behoorlijke rechtspleging vereisten dat aan de verzoeker rechtsbijstand werd verleend. Onderdeel van de argumentatie was dat “de procedure duidelijk grote consequenties zou hebben voor de verzeeker, die (...) in hoger beroep

¹⁵ *Ognyan Asenov v Bulgaria*, EHRM, uitspraak van 17 februari 2011, in para. 44.

¹⁶ *Croissant v Germany*, EHRM, uitspraak van 25 september 1992, in paras. 35–37.

¹⁷ *Benham v United Kingdom*, EHRM, uitspraak van 10 juni 1996, in para. 59; *Quaranta v Switzerland*, EHRM, uitspraak van 24 mei 1991, in para. 33; *Zdravka Stanev v Bulgaria*, EHRM, uitspraak van 6 november 2012, in para. 38; *Talat Tunç v Turkey*, EHRM, uitspraak van 27 maart 2007, in para. 56; *Prezec v Croatia*, EHRM, uitspraak van 15 oktober 2009, in para. 29.

¹⁸ *Benham v United Kingdom*, EHRM, uitspraak van 10 juni 1996, in paras. 59 en 64.

¹⁹ *Barsom and Varli v Sweden*, EHRM (besl.), beslissing van 4 januari 2008.

schuldig was bevonden aan het onrechtmatig importeren van verboden goederen en veroordeeld was om grote bedragen te betalen aan de douane-autoriteiten”.²⁰

De complexiteit van de zaak

24. Rechtsbijstand zou toegekend moet worden in zaken waarin gecompliceerde feitelijke of juridische kwesties aan de orde worden gesteld. In *Pham Hoang v France* was een andere factor die ertoe leidde dat het EHRM concludeerde dat aan de verzoeker rechtsbijstand had moeten worden verleend, dat hij ernaar streefde om de nationale rechter ervan te overtuigen dat afgeweken diende te worden van vaste jurisprudentie in het betrokken rechtsgebied.²¹ In *Quaranta v Switzerland* waren de feiten weliswaar vanzelfsprekend, maar was de reeks mogelijke vonnissen waaruit de rechtbank kon kiezen uitgesproken gecompliceerd, waaronder de mogelijkheid om een opgeschorte veroordeling alsnog uit te voeren of te besluiten tot een nieuw vonnis. Deze complexiteit leverde eveneens een noodzaak op om te voorzien in een rechtsbijstandsadvocaat teneinde de belangen van de beschuldigde te beschermen.²²
25. In tegenstelling hiermee heeft het EHRM geoordeeld dat het weigeren van rechtsbijstand gerechtvaardigd was in zaken die feitelijk en juridisch voor zich spraken. In *Barsom and Varli v Sweden*, bijvoorbeeld, draaide de bestreden kwestie in de eerste plaats om een beoordeling of de verzoeker een niet-correcte of incomplete belastingaangifte had ingediend. Gelet op het feit dat er geen moeilijke juridische vragen bepleit dienden te worden oordeelde het EHRM dat het uitblijven van rechtsbijstand geen schending van artikel 6 opleverde.²³

De sociale en persoonlijke situatie van de verdachte

26. Rechtsbijstand dient in zijn algemeenheid te worden geboden aan kwetsbare groepen en mensen die, vanwege hun persoonlijke omstandigheden, mogelijk niet de capaciteiten hebben om hun eigen zaak te bepleiten. Het EHRM zal rekening houden met de opleiding, sociale achtergrond en persoonlijkheid van de verzoeker en deze beoordelen in het licht van de complexiteit van de zaak. In *Quaranta v Switzerland* oordeelde het EHRM dat de juridische kwesties in zichzelf al gecompliceerd waren, maar dat deze extra gecompliceerd waren voor de verzoeker gelet op zijn persoonlijke situatie:

“een jongvolwassene van buitenlandse afkomst met een kansarme achtergrond, zonder echte beroepsopleiding en een lang strafblad. Hij had drugs gebruikt sinds 1975, bijna dagelijks sinds 1983, en leefde, op het bewuste tijdstip, samen met zijn gezin van een bijstandsuitkering”.²⁴
27. Rechtsbijstand dient ook verleend te worden aan mensen met taalproblemen. In *Biba v Greece* achtte het EHRM artikel 6 lid 1 en 6 lid 3 sub c geschonden toen een immigrant zonder verblijfspapieren die niet over de middelen beschikte om een advocaat in te schakelen bij het Hof van Cassatie, geen advocaat op toevoeging toegewezen kreeg. Het EHRM oordeelde dat de verzoeker onmogelijk zonder hulp het beroep bij de Griekse rechter had kunnen voorbereiden, aangezien hij een buitenlander was die de taal niet sprak.²⁵
28. In *Barsom and Varli v Sweden*, echter, merkte het EHRM op dat beide verzoekers al bijna dertig jaar in Zweden woonden en ondernemers waren die eigenaars en uitbaters waren van een restaurant. Het EHRM achtte het bijzonder onwaarschijnlijk dat zij zonder rechtsbijstand niet in staat zouden zijn om hun zaak met betrekking tot een

²⁰ *Pham Hoang v France*, EHRM, uitspraak van 25 september 1992, in para. 40.

²¹ *Pham Hoang v France*, EHRM, uitspraak van 25 september 1992, in para. 40.

²² *Quaranta v Switzerland*, EHRM, uitspraak van 24 mei 1991, in para. 34.

²³ *Barsom and Varli v Sweden*, EHRM (besl.), beslissing van 4 januari 2008.

²⁴ *Quaranta v Switzerland*, EHRM, uitspraak van 24 mei 1991, in para. 35.

²⁵ *Biba v Greece*, EHRM, uitspraak van 26 september 2000, in para. 29.

belastingnaheffing bij de nationale rechter te bepleiten. Het Hof hield daarbij expliciet rekening met het feit dat de Zweedse rechtbanken verplicht waren om aan de verzoekers aanwijzingen en ondersteuning te geven teneinde hun zaak adequaat voor het voetlicht te brengen.²⁶

B. RECHTSBIJSTAND GEDURENDE HET VOORONDERZOEK

29. Wanneer aan de “middelen”- en “belangen”-toets is voldaan, dient rechtsbijstand beschikbaar te zijn in alle stadia van de procedure, vanaf het vooronderzoek door de politie, gedurende het proces en tot de uiteindelijke beoordeling van ieder hoger beroep. Het is met name cruciaal dat iedere persoon die beschuldigd of verdacht wordt van een misdaad en die niet in staat is om een advocaat te betalen voorzien wordt van onverwijlde toegang tot rechtsbijstand gedurende de eerste stadia van de strafrechtelijke procedure.²⁷
30. De onderzoeksfase is met name van belang voor de voorbereiding van de strafrechtelijke procedure aangezien het bewijs dat gedurende deze fase wordt verkregen het kader bepaalt waarin het misdrijf dat ten laste is gelegd bij het proces zal worden beoordeeld.²⁸ Het EHRM heeft ook gewezen op de “specifieke kwetsbaarheid van een beschuldigde gedurende de eerste stadia van de procedure wanneer hij wordt geconfronteerd met zowel de stress van de situatie als de in toenemende mate gecompliceerde strafrechtelijke wetgeving die van toepassing is”.²⁹ Om het recht op een eerlijk proces voldoende praktisch en effectief te laten blijven vereist artikel 6 lid 1 EVRM dat verdachten toegang tot een advocaat, indien nodig toegevoegd door de staat, dienen te krijgen voor zij door de politie worden verhoord.³⁰
31. Dit werd benadrukt in de zaak *Salduz v Turkey*. In deze zaak werd een minderjarige gearresteerd, legde tijdens een verhoor in de afwezigheid van een raadsman bekende verklaringen af, en trok deze later in, en stelde dat deze onder druk was afgelegd. De Grote Kamer van het EHRM oordeelde dat het gebrek aan toegang tot rechtsbijstand voor de verzoeker gedurende de tijd dat hij werd vastgehouden door de politie een schending opleverde van artikel 6 lid 1 en 6 lid 3 sub c van het EVRM. Noch de rechtsbijstand door een toegevoegde advocaat later, noch de mogelijkheid om de verklaring te betwisten in het kader van de gerechtelijke procedure die volgde kon de inbreuk die was opgetreden tijdens de gevangenhouding door de politie herstellen.³¹
32. *Salduz* is gevolgd in meerdere vervolguitspraken van het EHRM, die tezamen een heldere en consistente reeks van jurisprudentie vormen waaruit blijkt dat het gebruik van bewijs verkregen van een verdachte middels verhoor of andere onderzoeksmaatregelen terwijl de verdachte niet beschikt over rechtsbijstand –uit privémiddelen bekostigd of betaald door de staat– een inbreuk van artikel 6 van het EVRM oplevert.³²
33. De VN Beginselen en Richtlijnen benadrukken eveneens het cruciale belang van het voorzien in rechtsbijstand tijdens het eerste politieonderzoek. Deze specificeren dat,

²⁶ *Barsom and Varli v Sweden*, EHRM (besl.), beslissing van 4 januari 2008.

²⁷ Zie ook de eerste memo van het Open Society Justice Initiative over het recht op vroegtijdige toegang tot rechtsbijstand, te vinden op: <http://www.opensocietyfoundations.org/briefing-papers/legal-tools-early-access-justice-europe>

²⁸ *Salduz v Turkey*, EHRM, uitspraak van de Grote Kamer van 27 november 2008, in para. 54.

²⁹ *Nechiporuk and Yonkalo v Ukraine*, EHRM, uitspraak van 21 april 2011, in para. 262.

³⁰ *Salduz v Turkey*, EHRM, uitspraak van de Grote Kamer van 27 november 2008, in paras. 54–55; *Shabelnik v Ukraine*, EHRM, uitspraak van 17 februari 2009, in para. 57; *Pishchalnikov v Russia*, EHRM, uitspraak van 24 september 2009, in paras. 72–74 en 91; *Plonka v Poland*, EHRM, uitspraak van 30 juni 2009, in paras. 40–42; *Adamkiewicz v Poland*, EHRM, uitspraak van 2 maart 2010, in para. 89.

³¹ *Salduz v Turkey*, EHRM, uitspraak van de Grote Kamer van 27 november 2008, in para. 58.

³² *Salduz* is gevolgd door meer dan 100 uitspraken van het EHRM tegen verschillende landen, bijvoorbeeld: *Brusco v France*, EHRM, uitspraak van 14 oktober 2010, in para. 45; *Pishchalnikov v Russia*, EHRM, uitspraak van 24 september 2009, in paras. 70, 73, 76, 79, 93; *Plonka v Poland*, EHRM, uitspraak van 31 maart 2009, in paras. 35, 37, 40; *Shabelnik v Ukraine*, EHRM, uitspraak van 19 februari 2009, in para. 53; *Mader v Croatia*, EHRM, uitspraak van 21 juni 2011, in paras. 149 en 154.

wanneer staten een “middelen”-toets toepassen om vast te stellen wie wel en wie niet voor rechtsbijstand in aanmerking komt, zij ervoor moeten zorgen dat “aan personen die dringend rechtsbijstand behoeven op politiebureaus, in detentiecentra of bij rechtbanken voorlopig rechtsbijstand wordt verleend terwijl wordt beoordeeld of zij daarvoor in aanmerking komen”.³³

34. Onder sommige omstandigheden is rechtsbijstand ook vereist voor mensen die ondervraagd worden door de politie, maar die niet formeel worden aangeduid als verdachte of beschuldigde. In *Nechiporuk and Yonkalo v Ukraine* werd de verzoeker verdacht van moord, maar had de politie hem gearresteerd wegens een lichter drugsgelateerd vergrijp en hem formeel in “administratieve detentie” geplaatst, en hem rechtsbijstand ontzegd. Het Hof oordeelde dat ondanks deze formele aanduiding, hij feitelijk was behandeld als een verdachte van een misdrijf en hij zich daarom had moeten kunnen beroepen op de rechten volgend uit artikel 6 van het EVRM, waaronder ongehinderde toegang tot vertegenwoordiging in rechte, op basis van een officiële toevoeging als dat noodzakelijk zou zijn.³⁴
35. Het is ook evident dat een persoon recht heeft op rechtsbijstand niet alleen tijdens iedere ondervraging door de politie maar ook gedurende andere onderzoekshandelingen. In *Berlinski v Poland* werd het verzoek om een toegevoegde advocaat van de verzoekers door de autoriteiten genegeerd, als gevolg waarvan zij gedurende meer dan een jaar geen advocaat hadden. Het EHRM oordeelde dat het weigeren van rechtsbijstand aan de verzoekers gedurende deze periode van onderzoek, waarin procedurele handelingen waaronder medisch onderzoek werden verricht, een schending van artikel 6 lid 1 en 3 sub c van het EVRM opleverde.³⁵
36. De verplichting tot het voorzien in rechtsbijstand gedurende de eerste stadia wordt opnieuw benadrukt door de VN Beginselen en Richtlijnen, die expliciet van staten eisen dat zij “ervoor zorgen dat effectieve rechtsbijstand onverwijld wordt verleend in alle stadia van het strafproces”,³⁶ waaronder “alle aan de zitting voorafgaande procedures en hoorzittingen”.³⁷ Het Comité voor de Rechten van de Mens heeft eveneens schendingen van artikel 14 lid 3 sub d en artikel 9 lid 1 vastgesteld in zaken waarin aan een verdachte geen rechtsbijstand werd verleend gedurende politiedetentie en –verhoor.³⁸

C. KEUZE VAN DE TOEGEVOEGDE ADVOCAAAT

37. Artikel 6 lid 3 sub c van het EVRM zegt met zoveel woorden dat een persoon aan wie een misdrijf ten laste wordt gelegd het recht heeft op “rechtsbijstand van zijn eigen keuze”. Het EHRM heeft echter geoordeeld dat mensen die kosteloze rechtsbijstand ontvangen niet altijd kunnen kiezen welke advocaat aan hen wordt toegevoegd. Het recht om verdedigd te worden door een raadsman van eigen keuze kan onderworpen worden aan beperkingen wanneer de belangen van een behoorlijke rechtspleging dit vereisen. In *Croissant v Germany* oordeelde het EHRM dat de wensen van de verzoeker niet genegeerd zouden moeten worden, maar dat de keuze van de advocaat –de belangen van een behoorlijke rechtspleging in aanmerking nemend- uiteindelijk aan de staat is:

“ondanks het belang van een vertrouwensrelatie tussen de advocaat en de cliënt, kan dit recht niet als absoluut worden beschouwd. Dit recht is noodzakelijkerwijs

³³ De *VN Beginselen en Richtlijnen*, Richtlijn 1, in para. 41 (c).

³⁴ *Nechiporuk and Yonkalo v Ukraine*, EHRM, uitspraak van 21 april 2011, in para. 262.

³⁵ *Berlinski v Poland*, EHRM, uitspraak van 20 juni 2002, in para. 77.

³⁶ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Beginsel 7, in para. 27.

³⁷ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Richtlijn 4, in para. 44(c).

³⁸ *Butovenko v Ukraine*, VN-CRM, beslissing d.d. 19 juli 2001, U.N. Doc. CCPR/C/102/D/1412/2005, in para. 7.6; *Gunan v Kyrgyzstan*, VN-CRM, beslissing d.d. 25 juli 2011, U.N. Doc. CCPR/C/102/D/1545/2007, in para. 6.3; *Krasnova v Kyrgyzstan*, VN-CRM, beslissing d.d. 27 april 2010, U.N. Doc. CCPR/C/101/D/1402/2005, in para. 8.6; *Johnson v Jamaica*, VN-CRM, beslissing d.d. 25 november 1998, U.N. Doc. CCPR/C/64/D/592/1994, in para. 10.2; *Levy v Jamaica*, VN-CRM, beslissing d.d. 3 november 1998, U.N. Doc. CCPR/C/64/D/719/1996, in para. 7.2.

onderworpen aan zekere beperkingen waar het om kosteloze rechtsbijstand gaat en ook waar, zoals in de onderhavige zaak, het aan de rechtbanken is om te beslissen of de belangen van een behoorlijke rechtspleging vereisen dat de beschuldigde wordt verdedigd door een rechtsbijstandsverlener die door hen wordt benoemd. De nationale rechtbanken dienen zeker oog te hebben voor de wensen van de verdachte bij het benoemen van de advocaat voor de verdediging (...) Echter, zij kunnen deze wensen terzijde schuiven wanneer er relevante en voldoende redenen zijn om aan te nemen dat de belangen van een behoorlijke rechtspleging dit vereisen”.³⁹

38. In *Ramon Franquesa Freixas v Spain* klaagde de verzoeker dat zijn rechten onder artikel 6 lid 3 sub c waren geschonden omdat aan hem een advocaat gespecialiseerd in arbeidsrecht was toegevoegd om hem te verdedigen in een strafzaak. Het EHRM oordeelde dat zijn klacht evident ongegrond was omdat artikel 6 lid 3 sub c een verdachte niet het recht garandeert om te kiezen welke advocaat de rechtbank aan hem moet toevoegen en omdat de verzoeker had nagelaten om enig geloofwaardig bewijs te leveren van zijn stelling dat de advocaat incompetent was.⁴⁰
39. Bij het benoemen van een toegevoegde advocaat dient de staat rekening te houden met bijzondere behoeften van de verzoeker, zoals taalvaardigheid. Het EHRM zal echter de eerlijkheid van de procedure als geheel in ogenschouw nemen, in plaats van het geven van expliciete regels voor de benoeming van toegevoegde advocaten. In *Lagerblom v Sweden* verzocht de verzoeker, die afkomstig was uit Finland, dat zijn toegevoegde advocaat zou worden vervangen door een advocaat die ook Fins sprak. De nationale gerechten verwierpen zijn verzoek. Het EHRM hield die beslissing in stand, aangezien zij tot de conclusie kwamen dat de verzoeker voldoende bekwaam was in het Zweeds om met zijn advocaat te communiceren en dat aan hem in ruime mate tolkdiensten ter beschikking waren gesteld. Het EHRM oordeelde aldus dat hij in staat was geweest om effectief deel te nemen aan zijn proces en dat de nationale gerechten het recht hadden om hem de advocaat van zijn keuze te weigeren.⁴¹
40. Regelgeving van de staten op het gebied van de bevoegdheden van advocaten, waaronder restricties aangaande wie voor welke rechtbank mag optreden en gedragsregels, kunnen ook leiden tot een beperking in de keuze van een advocaat op toevoeging zonder dat dit leidt tot een inbreuk op de rechten van het EVRM. In *Mefiah and Others v France* oordeelde het EHRM dat de bijzondere aard van het Franse Hof van Cassatie rechtvaardigde dat de presentatie van mondelinge argumenten was voorbehouden aan gespecialiseerde advocaten.⁴² In *Mayzit v Russia* oordeelde het EHRM op vergelijkbare wijze dat artikel 6 niet was geschonden toen het verzoek van de verdachte om zich in een strafzaak te laten vertegenwoordigen door zijn moeder en zuster werd afgewezen. Het EHRM accepteerde het argument van de staat dat de benoeming van professionele juristen in plaats van leken de belangen van de kwaliteit van de verdediging diende, gelet op de ernst van de aanklacht en de complexiteit van de zaak.⁴³

D. KWALITEIT VAN DE TOEGEVOEGDE ADVOCAAAT

41. Het enkele toevoegen van een advocaat is niet genoeg om aan de verplichting van de staat om te voorzien in effectieve rechtsbijstand te voldoen. Als de toegevoegde advocaat faalt in het bieden van effectieve vertegenwoordiging en dit evident is ofwel onder de aandacht van de autoriteiten van de staat is gebracht, is de staat verplicht om tussenbeide te komen en het falen te corrigeren.

³⁹ *Croissant v Germany*, EHRM, uitspraak van 25 september 1992, in para. 29. Zie ook: *Lagerblom v Sweden*, EHRM, uitspraak van 14 januari 2003, in para. 55, waarin wordt geoordeeld dat artikel 6 lid 3 sub c niet opgevat kan worden als een recht om een toegevoegde advocaat voor de verdediging te laten vervangen.

⁴⁰ *Ramon Franquesa Freixas v Spain*, EHRM (besl.), beslissing van 21 november 2000.

⁴¹ *Lagerblom v Sweden*, EHRM, uitspraak van 14 januari 2003, paras. 60–62.

⁴² *Mefiah and Others v France*, EHRM, uitspraak van de Grote Kamer van 26 juli 2002, in paras. 42–44.

⁴³ *Mayzit v Russia*, EHRM, uitspraak van 20 januari 2005, in paras. 70–71.

42. Dit beginsel is neergelegd in *Kamasinski v Austria*, waar het EHRM oordeelde:
- “een staat kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor iedere tekortkoming aan de kant van een advocaat die voor het doel van rechtsbijstand is toegevoegd (...). Het volgt uit de onafhankelijkheid van het beroep van advocaat van de staat dat het gedrag en optreden van de verdediging in de kern een kwestie is tussen de verdachte en zijn raadsman, of de raadsman nu is benoemd op grond van een rechtsbijstandstelsel of uit privémiddelen wordt betaald. Het Hof is het eens met de Commissie dat de bevoegde nationale autoriteiten op grond van artikel 6 lid 3 sub c alleen verplicht zijn om tussenbeide te komen wanneer het falen van een toegevoegde advocaat in het bieden van effectieve vertegenwoordiging evident is of in afdoende mate op enige andere manier onder hun aandacht is gebracht”.⁴⁴
43. Het EHRM heeft benadrukt dat als de verplichting van de staat vervuld werd door het enkele benoemen van een advocaat, dit zou leiden tot uitkomsten die onredelijk zijn en onverenigbaar met zowel de bewoordingen van subartikel (c) (artikel 6 lid 3 sub c) als de structuur van artikel 6 (art. 6) als een geheel; in veel gevallen zou kosteloze rechtsbijstand zonder waarde blijken te zijn.⁴⁵
44. In situaties waar het falen objectief gezien evident is, is het niet nodig dat de verdachte actief klaagt of het falen onder de aandacht van de staat brengt. In *Sannino v Italy* wees het nationale gerecht bij iedere hoorzitting een andere advocaat aan de verzoeker toe, die onvoorbereid waren en onbekend met de zaak. Het EHRM oordeelde dat de rechtbank had nagelaten om een effectieve verdediging te waarborgen, ook al had de verzoeker niet over de situatie geklaagd bij de rechtbank of bij zijn advocaten.⁴⁶ Deze beginselen zijn overgenomen en bevestigd door het Comité voor de Rechten van Mensen, die toetst aan artikelen 9 en 14 van het IVBPR.⁴⁷

Nalatigheid of verzuim

45. Verzuim zal in zijn algemeenheid gezien worden als een falen dat voor de staat evident moet zijn. In *Artico v Italy* weigerde de advocaat die aan de verzoeker was toegewezen vanaf het eerste begin van de zaak om hem te vertegenwoordigen, vanwege zijn andere verplichtingen en slechte gezondheid. Desondanks liet de regering na om de benoemde advocaat te vervangen door een andere juridische vertegenwoordiger. Het EHRM constateerde een inbreuk op artikel 6 lid 3 en oordeelde dat wanneer een toegevoegde advocaat verhinderd is om zijn taken uit te voeren en de autoriteiten van deze situatie op de hoogte zijn, ze een verplichting hebben om hem ofwel te vervangen ofwel om ervoor te zorgen dat hij aan zijn verplichtingen voldoet.⁴⁸
46. Stilzwijgen en nalaten om basale taken te verrichten kunnen eveneens een evident falen opleveren die interventie door de staat rechtvaardigt. In *Falcao dos Santos v Portugal* verscheen de advocaat wel voor de rechtbank maar hield hij zijn mond; hij stelde geen vragen aan de getuigen noch trad op een andere manier namens de verzoeker op.⁴⁹ De verzoeker klaagde herhaaldelijk bij de autoriteiten over zijn slechte vertegenwoordiging in rechte. Het EHRM stelde vast dat de autoriteiten hadden nagelaten om werkelijke

⁴⁴ *Kamasinski v Austria*, EHRM, uitspraak van 19 december 1989, in para. 65. Zie ook: *Artico v Italy*, EHRM, uitspraak van 13 mei 1980, in para. 36; *Sannino v Italy*, EHRM, uitspraak van 27 april 2006, in para. 49; *Czekalla v Portugal*, EHRM, uitspraak van 10 oktober 2002, in para. 60; *Daud v Portugal*, EHRM, uitspraak van 21 april 1984, in para. 38.

⁴⁵ *Artico v Italy*, EHRM, uitspraak van 13 mei 1980, in para. 33.

⁴⁶ *Sannino v Italy*, EHRM, uitspraak van 27 april 2006, in para. 51.

⁴⁷ *Aleksandr Butovenko v Ukraine*, VN-CRM, beslissing van 19 juli 2001, U.N. Doc. CCPR/C/102/D/1412/2005 (2011), in para. 4.14.

⁴⁸ *Artico v Italy*, EHRM, uitspraak van 13 mei 1980, in para. 33.

⁴⁹ *Falcao dos Santos v Portugal*, EHRM, uitspraak van 3 juli 2012, in paras. 12–18.

bijstand te garanderen, in plaats van het enkele “benoemen” van de advocaat, en dat zij een plicht hadden om tussenbeide te komen.⁵⁰

47. In een vergelijkbaar oordeel, namelijk de beslissing van het Comité voor de Rechten van de Mensen in *Borisenko v Hungary*, stelde het Comité een inbreuk op artikel 14 lid 3 van het IVBPR vast omdat de toegevoegde advocaat had nagelaten om te verschijnen bij het verhoor van de verzoeker en de hoorzitting over zijn hechtenis. Het Comité stelde dat het de taak van de staat was om te garanderen dat juridische vertegenwoordiging effectief is.⁵¹

Belangenconflicten

48. Wanneer de toegevoegde advocaat handelt in een situatie van tegengestelde belangen zal dit gewoonlijk een evident falen opleveren die interventie door de staat rechtvaardigt. In *Moldoveanu v Romania* werden drie verdachten gezamenlijk vertegenwoordigd door een en dezelfde door de staat toegevoegde advocaat, ondanks het feit dat hun belangen tegengesteld waren: twee van de verdachten hadden bekend, terwijl de derde (de verzoeker die zich tot het EHRM had gericht) verklaard had niet schuldig te zijn. Hoewel de verzoeker niet had geklaagd over de niet-effectieve rechtsbijstand, onthief dit de autoriteiten niet van hun taak om effectieve rechtsbijstand te garanderen.⁵²

Ontevredenheid met het optreden van de advocaat

49. Enige ontevredenheid over de manier waarop de advocaat de zaak behandelt of kleine fouten of gebreken in het werk van de advocaat leiden niet snel tot een situatie waarin de staat verplicht is om tussenbeide te komen. In *Kamasinski v Austria* klaagde de verzoeker over de kwaliteit van zijn toegevoegde advocaat. Echter, in tegenstelling tot de advocaat in de *Artico*-zaak, die “vanaf het eerste begin (...) verklaarde dat hij niet in staat was om op te treden”,⁵³ verrichtte de advocaat van de verzoeker een aantal handelingen voorafgaand aan het proces, waaronder het bezoeken van de verzoeker in de gevangenis, het indienen van een klacht tegen de beslissing om de verdachte in hechtenis te houden en het indienen van verzoeken tot oproeping van getuigen.⁵⁴ Hoewel kritiek op het werk van de advocaat mogelijk was, oordeelde het EHRM dat de omstandigheden van zijn vertegenwoordiging niet duiden op een nalaten om rechtsbijstand te bieden zoals verplicht op grond van artikel 6 lid 3 of een onthouden van een eerlijk proces zoals bedoeld in artikel 6 lid 1 van het EVRM.⁵⁵
50. Het EHRM heeft echter geoordeeld dat onder bepaalde omstandigheden het slechte of gebrekkige werk van een advocaat kan leiden tot een “evident falen”. In *Czekalla v Portugal* handelde de toegevoegde advocaat bij het indienen van een beroep in strijd met een “simpel en strikt formeel” voorschrift. Als een gevolg hiervan werd het beroep niet-ontvankelijk verklaard. De verzoeker was, als buitenlander die de taal van de rechtbanken niet machtig was, in een bijzonder kwetsbare positie en hij liep het risico van een langdurige gevangenisstraf. Het EHRM oordeelde dat:

“de staat kan niet verantwoordelijk gehouden worden voor iedere onvolkomenheid of vergissing in het voeren van de verdediging van de verzoeker die kan worden toegeschreven aan zijn officieel benoemde advocaat (..) echter (...) in sommige omstandigheden kan een nalatig nalaten om te voldoen aan een puur formele

⁵⁰ *Ibid*, in para. 45.

⁵¹ *Borisenko v Hungary*, VN-CRM, beslissing d.d. 14 oktober 2002, U.N. Doc. CCPR/C/76/D/852/1999, in para. 7.5. Zie ook: *Saidova v Tajikistan*, VN-CRM, beslissing d.d. 8 juli 2004, UN Doc. CCPR/C/76/D/852/1999, in para. 6.8; *Collins v Jamaica*, VN-CRM, 25 maart 1993, U.N. Doc. CCPR/C/47/D/356/1989, in para. 8.2. Vergelijk: *Bailey v Jamaica*, VN-CRM, 17 september 1999, U.N. Doc. CCPR/C/66/D/709/1996, in para. 7.2.

⁵² *Moldoveanu v Romania*, EHRM, uitspraak van 19 juni 2012, in para. 75.

⁵³ *Artico v Italy*, EHRM, uitspraak van 13 mei 1980, in para. 33.

⁵⁴ *Kamasinski v Austria*, EHRM, uitspraak van 19 december 1989, in para. 66.

⁵⁵ *Kamasinski v Austria*, EHRM, uitspraak van 19 december 1989, in para. 70–71.

voorwaarde niet gelijk gesteld worden met een onverstandige verdedigingsstrategie of een enkel gebrek in de argumentatie. Dat is het geval wanneer als het gevolg van een dergelijke nalatigheid de verdachte een rechtsmiddel wordt ontnomen zonder dat deze situatie wordt gecorrigeerd door een hogere rechtbank.”⁵⁶

51. Het EHRM oordeelde dat het nalaten van de advocaat om te voldoen aan het voorschrift bij het indienen van het beroep een evident falen opleverde dat positieve maatregelen van de kant van de staat vereiste, Het EHRM lichtte daarbij toe dat “het Hooggerechtshof, bijvoorbeeld, de officieel toegevoegde advocaat had kunnen uitnodigen om haar pleidooi aan te vullen of te corrigeren in plaats van het hoger beroep niet-ontvankelijk te verklaren”.⁵⁷
52. Vergelijkbare regels zijn gegeven door het Comité voor de Rechten van de Mens onder toepassing van artikel 14 lid 3 van het IVBPR. In *Smith and Stewart v Jamaica* oordeelde het Comité dat de staat niet verantwoordelijkheid kan worden gehouden voor een gebrek aan voorbereiding of veronderstelde fouten aan de kant van de advocaten van de verdediging tenzij de staat klager en zijn advocaat voldoende tijd om de verdediging voor te bereiden heeft onthouden (zie hieronder) of tenzij het voor de rechtbank evident had moeten zijn dat het gedrag van de advocaten onverenigbaar was met de belangen van een behoorlijke rechtspleging.⁵⁸

Voldoende tijd om de verdediging voor te bereiden

53. Falen van de staat in het garanderen van voldoende tijd en faciliteiten voor een officieel toegevoegde advocaat om een zaak voor te bereiden levert een schending op van artikel 6 lid 3 van het EVRM. In *Daud v Portugal* werd de toegevoegde advocaat pas drie dagen voor het proces in een ernstige, gecompliceerde zaak benoemd. Het EHRM oordeelde dat het voor de autoriteiten van de staat absoluut evident was geweest dat de toegevoegde advocaat niet voldoende tijd had om het proces voor te bereiden en dat zij ten einde de kwaliteit van de verdediging te garanderen, tussenbeide hadden moeten komen.⁵⁹
54. In *Bogumil v Portugal*, een vergelijkbare zaak, werd de verzoeker vertegenwoordigd door een toegevoegde advocaat die tijdens de procedure geen enkele andere actie ondernam dan drie dagen voor het proces verzoeken dat hij van de zaak gehaald zou worden. Een vervanger werd toegewezen op de dag dat het proces begon en kreeg slechts vijf uur de tijd om het dossier te bestuderen.⁶⁰ Het EHRM oordeelde dat wanneer een probleem bij de vertegenwoordiging in rechte evident is de rechtbank het initiatief moet nemen om dit op te lossen, bijvoorbeeld door het besluiten tot een schorsing om een nieuw benoemde advocaat de kans te geven om bekend te worden met het dossier.⁶¹
55. Het Comité voor de Rechten van de Mens heeft dit beginsel op vergelijkbare wijze in diverse zaken bevestigd. In *George Winston Reid v Jamaica*, een zaak waarin de verdachte de doodstraf zou kunnen krijgen, was de toegevoegde advocaat niet aanwezig bij de hoorzittingen voorafgaand aan het proces en had hij de klager pas tien minuten voor het begin van de zitting ontmoet. Het Comité oordeelde dat dit een evidente

⁵⁶ *Czekalla v Portugal*, EHRM, uitspraak van 10 oktober 2002, in para. 65.

⁵⁷ *Czekalla v Portugal*, EHRM, uitspraak van 10 oktober 2002, in para. 68.

⁵⁸ *Smith and Stewart v Jamaica*, VN-CRM, beslissing d.d. 8 april 1999, U.N. Doc. CCPR/C/65/D/668/1995, in para. 7.2. Zie ook: *Beresford Whyte v Jamaica*, VN-CRM, beslissing d.d. 27 juli 1998, U.N. Doc. CCPR/C/63/D/732/1997, in para. 9.2; *Glenn Ashby v Trinidad and Tobago*, VN-CRM, beslissing d.d. 21 maart 2002, U.N. Doc. CCPR/C/74/D/580/1994, in para. 10.4; *Bailey v Jamaica*, VN-CRM, 17 september 1999, U.N. Doc. CCPR/C/66/D/709/1996, in para. 7.1, *Rastorguev v Poland*, VN-CRM, 28 maart 2011, U.N. Doc. CCPR/C/101/D/1517/2006, in para. 9.3.

⁵⁹ *Daud v Portugal*, EHRM, uitspraak van 21 april 1984, in para. 42.

⁶⁰ *Bogumil v Portugal*, EHRM, uitspraak van 7 oktober 2008, in para. 27.

⁶¹ *Bogumil v Portugal*, EHRM, uitspraak van 7 oktober 2008, in para. 49.

nalatigheid was die schending van artikel 14 lid 3 sub b van het IVBPR opleverde.⁶² In *Hill v Spain*, echter, was het proces opgeschort teneinde de advocaat in de gelegenheid te stellen om zich voldoende voor te bereiden, en het Comité oordeelde dan ook dat er geen schending van artikel 14 lid 3 had plaats gevonden.⁶³ De VN Beginselen en Richtlijnen bieden ook een leidraad aangaande wat nodig is teneinde voldoende tijd te hebben voor de voorbereiding. Zij stellen dat effectieve rechtsbijstand “ongehinderde toegang tot rechtsbijstandverleners voor gedetineerden, vertrouwelijkheid van communicatie, toegang tot het dossier en voldoende tijd en faciliteiten om de verdediging voor te bereiden” vereist.⁶⁴

E. BENOEMING VAN TOEGEVOEGDE ADVOCATEN

56. Hoewel artikel 6 van het EVRM niet rechtstreeks van toepassing is op procedures die zien op het aanvragen van rechtsbijstand in een lidstaat, is het EVRM wel relevant voor die procedures in die zin dat ernstige tekortkomingen in die procedures een beslissende impact kunnen hebben op het recht op toegang tot de rechter.⁶⁵

Voortvarendheid en nauwkeurigheid

57. De verantwoordelijke autoriteiten of rechtbanken dienen met voortvarendheid en nauwkeurigheid te handelen bij het behandelen van verzoeken om kosteloze rechtsbijstand. In *Tabor v Poland* stelde het EHRM een inbreuk op artikel 6 lid 1 vast omdat de regionale rechtbank de aanvraag van de verzoeker voor rechtsbijstand bij het indienen van een cassatieverzoek had afgewezen. Het EHRM oordeelde dat de aanvraag van de verzoeker voor rechtsbijstand niet was behandeld met het vereiste niveau van voortvarendheid en nauwkeurigheid aangezien de regionale rechtbank geen redenen gaf voor de afwijzing en pas een maand nadat de termijn voor cassatie was verstreken de beslissing nam.⁶⁶ Een vergelijkbare conclusie werd getrokken in *Wersel v Poland* omdat de raad voor rechtsbijstand haar afwijzing twee dagen voor het verstrijken van de termijn voor indiening van het beroep van de verzoeker bekend maakte.⁶⁷

Vrij van willekeur

58. Het EHRM neemt ook in ogenschouw of de instelling die verantwoordelijk is voor het toewijzen van rechtsbijstand, over het geheel genomen, aan individuele aanvragers “substantiële waarborgen biedt om hen te beschermen tegen willekeur”. Het rechtsbijstandssysteem kan geacht worden willekeurig te zijn wanneer de beslissingen van de instelling voor rechtsbijstand niet herzien kunnen worden of wanneer de criteria voor en de wijze waarop wordt bepaald welke zaken voor rechtsbijstand in aanmerking komen, onduidelijk zijn.⁶⁸ Het kan ook geacht worden willekeurig te zijn wanneer de samenstelling van de instelling als bevooroordeeld beschouwd kan worden.⁶⁹ In *Del Sol v France* oordeelde het EHRM positief over het systeem voor het beoordelen van rechtsbijstandzaken aangezien het Bureau voor Rechtsbijstand was samengesteld uit

⁶² *George Winston Reid v Jamaica*, VN-CRM, beslissing d.d. 14 juli 1994, U.N. Doc. CCPR/C/51/D/355/1989, in para. 14.2. See also *Robinson v Jamaica*, VN-CRM, beslissing d.d. 30 maart 1989, U.N. Doc. CCPR/C/35/D/223/1987, in paras. 10.2–10.3.

Glenford Campbell v Jamaica, VN-CRM, beslissing d.d. of 7 april 1992, U.N. Doc. CCPR/C/44/D/248/1987, in para. 6.5.

⁶³ *Hill v Spain*, VN-CRM, beslissing d.d. 2 april 1997, U.N. Doc. CCPR/C/59/D/526/1993 (1997), in para. 14.1.

⁶⁴ De VN Beginselen en Richtlijnen, Beginsel 7, in para. 28.

⁶⁵ *Gutfreund v France*, EHRM, uitspraak van 12 juni 2003, in para. 44.

⁶⁶ *Tabor v Poland*, EHRM, uitspraak van 27 juni 2006, in paras. 44–46. Zie ook: *A.B. v Slovakia*, EHRM, uitspraak van 4 maart 2003, in para. 61.

⁶⁷ *Wersel v Poland*, EHRM, uitspraak van 13 september 2011, in para. 52. Zie ook: *R.D. v Poland*, EHRM, uitspraak van 18 december 2001, in paras. 50–52.

⁶⁸ *Santambrogio v Italy*, EHRM, uitspraak van 21 september 2004, in para. 54.

⁶⁹ *Santambrogio v Italy*, EHRM, uitspraak van 21 september 2004, in para. 55. Zie ook: *Del Sol v France*, EHRM, uitspraak van 26 februari 2002, in para. 26.

rechters, advocaten, ambtenaren en mensen uit de samenleving, omdat die “diversiteit garandeerde dat het Bureau het nodige respect had voor de eisen van een behoorlijke rechtspleging en de rechten van de verdediging”.⁷⁰

Kans op succes

59. Bij de beoordeling door de nationale autoriteit voor rechtsbijstand of de belangen van de zaak vereisen dat rechtsbijstand wordt verleend wordt het doorgaans niet acceptabel geacht om de kansen op succes in de zaak van de verzoeker mee te wegen. In *Aerts v Belgium* stelde het EHRM een inbreuk op artikel 6 lid 1 vast omdat de aanvraag voor rechtsbijstand van de verzoeker was verworpen omdat zijn beroep als “slecht onderbouwd” was afgedaan door de nationale Raad voor Rechtsbijstand. In die zaak was de verzoeker verplicht zich te laten vertegenwoordigen om een beroep in te dienen; hij had niet de bevoegdheid om dat zelf te doen. Het EHRM oordeelde dat het niet aan de Raad voor Rechtsbijstand is om een inschatting te maken van de kansen op succes van de verzoeker; het was veeleer aan het Hof van Cassatie om daarover te beslissen. Het EHRM oordeelde voorts dat door het afwijzen van de aanvraag met het argument dat het beroep niet goed onderbouwd leek, de Raad voor Rechtsbijstand de essentie van het recht van de verzoeker om zijn zaak in hoger beroep te laten beoordelen, had geschonden.⁷¹
60. Echter, in beperkte omstandigheden tijdens de fase van beroep heeft het EHRM uitzonderingen op deze regel gemaakt. In *Monnell and Morris v United Kingdom* heeft het EHRM geoordeeld dat de belangen van een behoorlijke rechtspleging niet vanzelfsprekend kosteloze rechtsbijstand vereisen in ieder geval dat een veroordeelde, zonder objectieve kans op succes, in hoger beroep wenst te gaan nadat hij in eerste instantie een eerlijk proces heeft gehad in lijn met artikel 6. Het is van belang om op te merken dat in deze zaak de kans op succes was beoordeeld door de advocaat die de verzoeker ter zitting had vertegenwoordigd. Zijn oordeel luidde dat er geen redelijke vooruitzichten waren op een succesvol beroep, maar beide verzoekers negeerden zijn advies. Het EHRM stelde geen inbreuk vast omdat de verzoekers gebruik hadden kunnen maken van kosteloze rechtsbijstand zowel bij het proces in eerste aanleg als bij het verkrijgen van advies of er enige mogelijke gronden voor beroep waren.⁷²

F. PRAKTISCHE VEREISTEN VOOR GOED FUNCTIONERENDE RECHTSBIJSTANDSYSTEMEN

61. Het erkennen van het recht op rechtsbijstand in wetgeving is niet genoeg om te garanderen dat het recht in de dagelijkse praktijk wordt beschermd. Het recht wordt geschaagd door voldoende financiering, waarborgen voor onafhankelijkheid, gelijke behandeling en redelijkheid in het verlenen van rechtsbijstand en sterke samenwerking met andere actoren in het strafrechtelijke proces. Het EHRM en het Comité voor de Rechten van de Mens hebben, in sommige zaken, minimummaatstaven bepaald voor de praktische kanten van het implementeren van een goed functionerend rechtsbijstandsystemen. In aanvulling hierop bieden de VN Beginselen en Richtlijnen een gedetailleerde leidraad. Het Europees Comité ter Voorkoming van Foltering (“CVF”) en het VN-Subcomité voor de Voorkoming van Foltering (“SVF”) zijn verder gegaan dan iedere andere internationale of regionale juridische instelling in het bieden van praktische aanbevelingen voor een efficiënt en goed ontworpen systeem voor rechtsbijstand.

⁷⁰ *Del Sol v France*, EHRM, uitspraak van 26 februari 2002, in paras. 17 and 26.

⁷¹ *Aerts v Belgium*, EHRM, uitspraak van 30 juli 1998, in para. 60. Na deze beslissing veranderde België zijn maatstaf in “evident slecht onderbouwd.”

⁷² *Monnell and Morris v the United Kingdom*, EHRM, uitspraak van 2 maart 1987, in paras. 63 and 67.

Voldoende financiering en middelen

62. Staten dienen ervoor te zorgen dat hun rechtsbijstandssystemen beschikken over voldoende financiële middelen en staf en budgettair autonoom zijn. Het CVF en SVF hebben met bezorgdheid geconstateerd dat er vele voorbeelden zijn van nationale instellingen voor rechtsbijstand die beschikken over onvoldoende personeel en onvoldoende middelen en merken op dat een excessieve werkdruk en lage tarieven voor dienstverlening een ontmoedigend effect hebben op toegevoegde advocaten.⁷³ Sterker nog, de SVF heeft klachten ontvangen dat in sommige staten toegevoegde advocaten niet bereid zijn om tijdens het vooronderzoek te verschijnen tenzij hun cliënt extra betaalt, vanwege de lage officiële tarieven voor dergelijke werkzaamheden.⁷⁴ Het SVF en CVF hebben staten aanbevolen om hun bekostigingsafspraken te herzien om ervoor te zorgen dat voldoende geld beschikbaar wordt gesteld om te waarborgen dat het systeem effectief kan opereren.⁷⁵ Het Comité voor de Rechten van de Mens heeft er eveneens op gewezen dat “rechtsbijstand de raadsman in staat dient te stellen om de verdediging van zijn cliënt voor te bereiden in omstandigheden die een behoorlijke rechtspleging kunnen waarborgen”, waarbij één van die omstandigheden is “het voorzien in voldoende vergoeding voor rechtsbijstand”.⁷⁶
63. De VN Beginselen en Richtlijnen gaan gedetailleerd in op de maatregelen die een staat moet nemen om te zorgen voor voldoende en duurzame financiering voor rechtsbijstand overal in het land. De maatregelen zijn onder meer “het toewijzen van een percentage van het strafrechtbudget van een staat aan diensten inzake rechtsbijstand”, het benoemen en aanbieden van “positieve prikkels voor advocaten om te werken op het platteland en in economisch en sociaal achtergestelde gebieden” en het garanderen dat het geld dat beschikbaar wordt gesteld aan de aanklager en aan instellingen voor rechtsbijstand “eerlijk en proportioneel” is.⁷⁷ Inzake het personeelsbeleid raden de VN Beginselen en Richtlijnen staten aan dat zij “voldoende en specifiek voorzien” voor het aannemen van personeel voor het rechtsbijstandstelsel en dat in geval er een gebrek aan advocaten bestaat, zij niet-advocaten en paralegals aanmoedigen om rechtsbijstand te verlenen.⁷⁸

Onafhankelijkheid

64. Staten dienen bijzondere aandacht te geven aan het waarborgen van de onafhankelijkheid van toegevoegde advocaten ten opzichte van de politie en de aanklager. De VN Beginselen en Richtlijnen hebben het belang benadrukt dat toegevoegde advocaten hun werk kunnen doen in vrijheid en onafhankelijkheid, zonder bemoeienis van de overheid.⁷⁹ De Beginselen en Richtlijnen raden aan om een nationale instelling op te richten die rechtsbijstandsverlening moet coördineren, met daarbij de opmerking dat deze instelling “gevreemd moet zijn van onnodige politieke of rechterlijke bemoeienis, onafhankelijk moet zijn van de overheid in het nemen van beslissingen aangaande rechtsbijstand en niet onderworpen aan gezag of controle of financiële intimidatie van wie dan ook in het uitoefenen van zijn taken, ongeacht haar bestuurlijke structuur”.⁸⁰ Zij raden ook het ontwikkelen van kwaliteitscontrolemechanismen aan teneinde de effectiviteit,

⁷³ *Fifth Annual Report of the SPT covering the period January-December 2011*, 19 maart 2012, U.N. Doc. CAT/C/48.3, in para. 78. Zie ook: *Report on the visit to Croatia carried out by the CPT from 1 to 9 December 2003*, CPT/Inf (2007) 15, in para. 24; *Report on the visit to Hungary carried out by the CPT from 5 to 16 December 1999*, CPT/Inf (2001) 2, in para. 32.

⁷⁴ *Report on the visit to Croatia carried out by the CPT from 1 to 9 December 2003*, CPT/Inf (2007) 15, in para. 24.

⁷⁵ *Report on the visit to Croatia carried out by the CPT from 1 to 9 December 2003*, CPT/Inf (2007) 15, in para. 24; *Report on the visit to Croatia carried out by the CPT from 4 to 14 May 2007*, CPT/Inf (2008) 29, in para. 19; *Report on the visit to Hungary carried out by the CPT from 30 March to 8 April 2005*, CPT/Inf (2006) 20, in para. 23; *Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 8 to 19 May 2000*, CPT/Inf (2002) 9, in para. 23.

⁷⁶ *Reid v Jamaica*, VN-CRM, beslissing d.d. 20 juli 1990, U.N. Doc. CCPR/C/39/D/250/1987, in para. 13.

⁷⁷ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Richtlijn 12.

⁷⁸ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Richtlijn 13.

⁷⁹ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Beginsel 2 in para. 16 en Beginsel 12 in para 36.

⁸⁰ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Richtlijn 59.

transparantie en het afleggen van verantwoording in het bieden van rechtsbijstand te waarborgen.

65. Het CVF heeft specifieke klachten ontvangen dat toegevoegde advocaten “de kant van de politie kozen, bijvoorbeeld door hun cliënten ervan te proberen te overtuigen dat zij alles moesten bekennen waar zij van verdacht werden”.⁸¹ Het SVF heeft eveneens het belang benadrukt dat staten een juridisch kader hebben dat toegevoegde advocaten “functionele onafhankelijkheid en budgetaire autonomie biedt teneinde kosteloze rechtsbijstand voor alle gedetineerden die dit nodig hebben, te garanderen”.⁸²

Redelijkheid en billijkheid in rechtsbijstand

66. Rechtsbijstand dient beschikbaar te zijn voor mensen die beschuldigd of verdacht worden van een misdrijf, ongeacht de aard van het misdrijf in kwestie. Het EHRM heeft benadrukt dat rechtsbijstand met name cruciaal is voor mensen die verdacht worden van ernstige misdrijven, “want het is in het vooruitzicht van de zwaarste straffen dat respect voor het recht op een eerlijk proces tot het hoogste niveau gewaarborgd dient te worden door democratische samenlevingen”.⁸³ In aanvulling hierop heeft het CVF staten aanbevolen om systemen af te schaffen waarin mensen aan wie bepaalde categorieën strafbare feiten ten laste zijn gelegd (bijvoorbeeld, overtredingen) geen recht hebben op rechtsbijstand.⁸⁴ Gelet op de autonome betekenis van de term “een vervolging” in het EVRM⁸⁵ dienen alle mensen aan wie een misdaad ten laste is gelegd, ook al is het geen groot vergrijp, het recht te hebben om rechtsbijstand aan te vragen en hun aanvraag te laten onderwerpen aan de “middelen”- en “belangen”-toets en dienen dus niet volledige categorieën strafbare feiten te worden uitgezonderd van het rechtsbijstandstelsel.
67. Vrouwen, kinderen en groepen met bijzondere behoeften kunnen ook speciale maatregelen vereisen teneinde te garanderen dat zij daadwerkelijk toegang hebben tot rechtsbijstand. De VN Beginselen en Richtlijnen vereisen dat rechtsbijstand wordt verleend op een non-discriminatoire basis en wordt aangepast aan de behoeften van deze groepen, evenals van mensen die wonen in achtergestelde gebieden.⁸⁶ In *Anakomba Yula v Belgium* werd de verzoekster uitgesloten van toegang tot rechtsbijstand omdat zij geen Belgisch staatsburger was. Het EHRM oordeelde dat dit discriminerend was en een schending van artikel 6 juncto lid 14 van het EVRM.⁸⁷

Samenwerkingsverbanden

68. Staten dienen samen te werken met een aantal verschillende actoren in het strafrechtelijk systeem om ervoor te zorgen dat rechtsbijstand op een praktische en effectieve manier wordt uitgevoerd. Staten dienen samen te werken met een aantal verschillende actoren in het strafrechtelijk systeem om ervoor te zorgen dat rechtsbijstand op een praktische en effectieve manier wordt uitgevoerd. De VN Beginselen en Richtlijnen bevelen aan dat staten samenwerkingsverbanden aangaan met de Orde van Advocaten of andere juridische verenigingen om te kunnen voorzien in rechtsbijstand, en ook met andere juridische dienstverleners, zoals universiteiten, maatschappelijke instellingen en andere

⁸¹ *Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 April 2006*, CPT/Inf (2007) 47, in para. 23; *Report on the visit to Croatia carried out by the CPT from 4 to 14 May 2007*, CPT/Inf (2008), 29 in para. 19.

⁸² *Fifth Annual Report of the SPT covering the period January-December 2011*, 19 maart 2012, U.N. Doc. CAT/C/48.3, in para. 78.

⁸³ *Salduz v Turkey*, EHRM, uitspraak van de Grote Kamer van 27 november 2008, in para. 54.

⁸⁴ *Report on the visit to the Netherlands carried out by the CPT from 10 to 21 October 2011*, CPT/Inf (2012) 21, in para. 18.

⁸⁵ *Engel and Others v the Netherlands*, EHRM, uitspraak van 8 juni 1976, in para. 82, 83. Zie ook: *Ezeh and Connors v the United Kingdom*, EHRM, uitspraak van de Grote Kamer van 9 oktober 2003, in para. 82. *Deweere v Belgium*, EHRM, uitspraak van 27 februari 1980, in para. 42 and 46; *Eckle v Germany*, EHRM, uitspraak van 15 juli 1982, in para. 73; *Öztürk v. Germany*, EHRM, uitspraak van 21 februari 1984, in para. 46–53.

⁸⁶ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Beginsel 10.

⁸⁷ *Anakomba Yula v Belgium*, EHRM, uitspraak van 10 maart 2009, in paras. 37–39 (civielrechtelijke kwestie).

groepen en instituten.⁸⁸ Het CVF heeft in verschillende rapportages aan de overheden aanbevelingen aan staten gedaan om een “volwaardig en naar behoren bekostigd systeem van rechtsbijstand”⁸⁹ te ontwikkelen en opgemerkt dat “dit dient te gebeuren in samenwerking met de betrokken organisaties van de Orde van Advocaten.”⁹⁰ Het CVF heeft ook aanbevolen dat, om vertragingen te voorkomen, advocaten gekozen zouden moeten worden van reeds vastgestelde lijsten die tot stand zijn gekomen in overleg met de betrokken professionele organisaties.⁹¹

69. In aanvulling hierop houden de VN Beginselen en Richtlijnen nadrukkelijk de politie, aanklagers en rechters verantwoordelijk voor “het waarborgen dat diegenen die voor hen verschijnen en die geen advocaat kunnen betalen en/of die kwetsbaar zijn, toegang verleend wordt tot rechtsbijstand”.⁹²

CONCLUSIE BETREFFENDE HET RECHT OP RECHTSBIJSTAND

70. Rechtsbijstand is een grondrecht van alle mensen die beschuldigd of verdacht worden van misdaden. Het is met name van belang voor mensen in de eerste stadia van strafrechtelijke procedures, aangezien mensen die door de politie worden vastgehouden in een kwetsbare positie verkeren en het meest behoefte hebben aan bijstand. Het EHRM heeft gedetailleerde regels vastgesteld over de vraag wanneer de belangen van een behoorlijke rechtspleging vereisen dat rechtsbijstand wordt verleend, waaronder de basale minimumregel dat alle personen die het risico lopen op enige duur van gevangenschap, hoe kort ook, voorzien moeten worden van rechtsbijstand. In aanvulling hierop dient rechtsbijstand ook verleend te worden aan mensen die betrokken zijn bij ernstige of gecompliceerde zaken en eveneens aan mensen die mogelijk niet beschikken over de capaciteiten om hun eigen verdediging te voeren vanwege hun persoonlijke omstandigheden of kwetsbaarheid.
71. In het benoemen van een toegevoegde advocaat dient de staat voortvarend en eerlijk te zijn en de wensen van de verdachte of beschuldigde in aanmerking te nemen, alsmede eventuele speciale behoeften. De staat dient de kwaliteit van de toegevoegde advocaat die zij benoemt nauwkeurig in het oog te houden, want in geval de advocaat nalaat om effectieve vertegenwoordiging te bieden, en dit is evident of onder de aandacht van de staat gebracht, dan is de staat verplicht om tussenbeide te komen en het falen van de advocaat te corrigeren.
72. Het VN Comité voor de Rechten van de Mens, dat toetst aan het IVBPR, heeft bevestigd dat het recht op rechtsbijstand een universeel recht is dat geldt voor alle mensen die beschuldigd of verdacht worden van misdaden. Het Europees Comité ter Voorkoming van Foltering en het VN-Subcomité voor de Voorkoming van Foltering hebben beide herhaaldelijk benadrukt dat een goed functionerend en efficiënt systeem van rechtsbijstand een fundamentele waarborg is tegen intimidatie, slechte behandeling en marteling.

⁸⁸ *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Beginsel 14, Richtlijn 11 (d), Richtlijn 16.

⁸⁹ *Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 April 2006*, CPT/Inf (2007) 47, in para. 23; *Report on the visit to Austria carried out by the CPT from 14 to 23 April 2004*, CPT/Inf (2005) 13, in para. 26; *Report on the visit to Hungary carried out by the CPT from 30 March to 8 April 2005*, CPT/Inf (2006) 20, in para. 23; *Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 4 to 15 October 2004*, CPT/Inf (2006) 11, in para. 21; *Report on the visit to Poland carried out by the CPT from 26 November to 8 December 2009*, CPT/Inf (2011) 20, in para. 26.

⁹⁰ *Report on the visit to the Slovak Republic carried out by the CPT from 24 March to 2 April 2009*, CPT/Inf (2010) 1, in para. 28; *Report on the visit to Armenia carried out by the CPT from 2 to 12 April 2006*, CPT/Inf (2007) 47, in para. 23.

⁹¹ *Second General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1991*, 13 april 1992, in para. 37.

⁹² *De VN Beginselen en Richtlijnen*, Beginsel 3, in para. 23.

73. Op praktisch niveau zijn de VN Beginselen en Richtlijnen bij uitstek nuttig voor het vastleggen van specifieke aanbevelingen ten aanzien van het opzetten en onderhouden van een efficiënt rechtsbijstandstelsysteem door overheden. Staten dienen ervoor te zorgen dat hun rechtsbijstandstelsysteem over voldoende financiële middelen en voldoende personeel beschikt en budgetair autonoom zijn. Onafhankelijkheid is cruciaal, zowel van de toegevoegde advocaten als van de coördinerende rechtsbijstandinstellingen. Rechtsbijstand dient gegarandeerd te zijn voor alle personen die beschuldigd of verdacht worden van een misdaad, ongeacht de aard van het strafbare feit in kwestie, en speciale maatregelen kunnen noodzakelijk zijn om ervoor te zorgen dat groepen met speciale behoeften daadwerkelijk toegang hebben tot rechtsbijstand. Een goed functionerend en goed ontworpen rechtsbijstandstelsysteem vereist toewijding van alle actoren in het strafrechtelijk systeem, waaronder advocaten, de politie, aanklagers en rechters.